

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”

Препринт серії № UABS CP/2014/011

Буката М.В.
студент групи ЗМП-21 V курсу юридичного факультету

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи Національного банку України
Юридичний факультет
Кафедра цивільно-правових дисциплін та банківського права

Пояснювальна записка
до дипломної роботи
освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»
**на тему: «ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ
БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА»**

Виконав: студент 6 курсу, групи ЗМП-21
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Буката М.В.

Керівник: к.ю.н., доц. Мирославський С.В.
Рецензент: к.ю.н., доц. Афанасьєв Р.В.

Суми-2014 рік

Актуальність теми дослідження обумовлюється суттєвим зростанням ролі банківських установ на сучасному етапі розвитку економіки України, їх участю у фінансовій діяльності держави та впливом на підприємницьку діяльність усіх суб'єктів господарювання. Звертаючи увагу на численні порушення чинного законодавства, які здійснюють банківські установи у своїй діяльності в умовах сьогоденної економічної ситуації, вирішального значення набуває необхідність дослідження та глибокого аналізу юридичної відповідальності, яка застосовується за порушення банківського законодавства.

Тема дослідження обрана з урахуванням того, що ефективність функціонування банківської системи в Україні багато у чому визначається рівнем створення відповідної правової системи. Її вдосконалення неможливе без глибокого та всебічного аналізу правової природи відповідальності за порушення банківського законодавства.

Не дивлячись на досить велику наукову і практичну цінність досліджуваного явища, вивченню проблеми відповідальності за порушення банківського законодавства представниками юридичної науки не приділялося належної уваги.

Проблема самостійності фінансово-правової відповідальності піднімається, як в рамках окремого дослідження, так і у вигляді певного аспекту дослідження інших проблем, такими вченими: З.М. Будицький, О.П. Гетманець, О.С. Ємельянов, А.Й. Іванський, Т.О. Коломоєць, Ю.А. Крохіна, Д.А., Д.О. Ліпінський, В.П. Нагребельний, Н.В. Сердюкова, М.І. Трипільська та ін.

Юридичної відповідальності банків як окремого аспекту дослідження організаційно-правових засад діяльності банків торкаються в своїх роботах такі автори: Д.О. Гетманцев, О.Н. Пастушенко, О.В. Прилуцький, О.П. Орлюк, М.В. Старинський, , Н.А. Саттарова.

Відсутній загальний комплексний аналіз проблемних теоретичних питань, пов'язаних із визначенням підстав відповідальності та заходів, що застосовуються за порушення банківського законодавства. В окремих наукових працях сформовані поверхневі судження та висновки. Цим і пояснюється вибір теми дослідження, її актуальність та теоретичне і практичне значення.

Метою дослідження є встановлення правової сутності юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства в Україні та розроблення на основі комплексного аналізу наукових, нормативних джерел та результатів правозастосовної практики теоретичних висновків та обґрунтованих пропозицій з удосконалення законодавства щодо юридичної відповідальності в зазначеній сфері.

Для досягнення мети були поставлено такі **основні завдання**:

- проаналізувати існуючі теоретико-методологічні підходи до визначення природи юридичної відповідальності;
- охарактеризувати відповідальність за порушення банківського законодавства, визначити її місце в системі юридичної відповідальності;
- висвітлити юридичну природу порушення банківського законодавства як підставу юридичної відповідальності;
- визначити особливості юридичної відповідальності за окремі види порушення банківського законодавства в Україні;
- визначити поняття банківського правопорушення та його склад;
- визначити поняття та види відповідальності за порушення банківського законодавства;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн у сфері банківського нагляду, контролю та застосуванню юридичної відповідальності у сфері банківського законодавства;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що регулює застосування юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі застосування та реалізації юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства.

Предметом дослідження є юридична відповідальність за порушення банківського законодавства в Україні.

Методологічною основою роботи є комплексне застосування різних методів наукового пізнання: історичного, компаративного, аналізу і синтезу, динамічних порівнянь, моделювання тощо.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України, які визначають порядок застосування юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства. При написанні роботи була звернена особлива увага до положень міжнародних документів та законодавства зарубіжних країн, досвід яких щодо застосування банківського законодавства у відповідній сфері може бути використано в Україні. Також було надано оцінку сучасним процесам впровадження національного законодавства у законодавство ЄС.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні, практичне значення одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає у тому, що магістерська робота є комплексним науковим дослідженням інституту юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства в Україні.

Елементи наукової новизни знайшли своє відображення в наступному:

- розкрито особливості юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства, які полягають у такому: настає за порушення банківського законодавства; суб'єктами відповідальності є банки та інші особи, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ; її заходи можуть застосовувати тільки спеціально уповноважені органи держави, провідну роль серед яких відіграє Національний банк України; реалізується у

позасудовому порядку; головною метою відповідальності є забезпечення стабільності банківської системи;

- сформульовано визначення банківського правопорушення як суспільно шкідливого, протиправного, винного діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта публічних банківських відносин, за вчинення якого банківським законодавством передбачено застосування заходів фінансово-правової відповідальності;

- розроблені пропозиції, спрямовані на вдосконалення фінансово-правового регулювання застосування фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства, які знайшли відображення у змінах до чинного банківського законодавства України;

Одержані результати, поряд з науково-теоретичним, мають практично-прикладне значення:

- у науково-дослідній діяльності – результати магістерської роботи поглиблюють існуючі теоретичні знання про юридичну відповідальність за порушення банківського законодавства в Україні і можуть бути використані для подальшої наукової розробки;

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення правового регулювання юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства, зокрема, при розробленні відповідних законопроектів.

Дослідження виконано і обговорено на кафедрі цивільно-правових дисциплін та банківського права Української академії банківської справи Національного банку України.

Обсяг і структура дипломної роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, які об'єднані у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (107 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 130 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «Вступі» подано загальну характеристику дослідження: стан розробки наукової проблеми й актуальність дослідження, мету і завдання роботи, об'єкт, предмет, методи і джерельну базу дослідження, описано наукову новизну і практичну значимість отриманих результатів.

У першому розділі «**Відповідальність за порушення банківського законодавства як правова категорія**» проаналізовано наукові праці різних авторів, присвячені досліджуваній проблематиці. Визначено місце даної конкретної роботи у всебічному вивченні обраної проблеми.

Зокрема визначено, що юридична відповідальність – це правовідносини, що виникають між державою і правопорушником, відповідно до яких на останнього покладається обов'язок нести несприятливі наслідки свого діяння.

Визначено, що до різновидів підстав застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства можна віднести: банківські правопорушення; правомірну бездіяльність; неефективність застосування попередніх заходів впливу; характеристики стану банку (оцінка за системою CAMELS); юридичні факти, що прямо не пов'язані з порушенням банківського законодавства або нормативно-правових актів НБУ (арешт керівників банку або засудження їх за вчинення злочину); діяльність з підвищеним рівнем ризику.

Однак, основною підставою для відповідальності за порушення банківського законодавства є вчинення особою суспільно шкідливого, протиправного, винного діяння, яке містить ознаки повного складу правопорушення, передбаченого нормою банківського законодавства.

На основі проведеного аналізу було дане таке визначення банківського правопорушення – «суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкту публічних банківських відносин, за

вчинення якого банківським законодавством передбачено застосування заходів фінансово-правової відповідальності».

Важливим етапом на шляху розгляду питання про юридичну відповідальність у сфері банківського законодавства є визначення складу банківського правопорушення. Склад банківського правопорушення можна визначити як нормативно побудовану систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, наявність яких характеризує діяння як банківське правопорушення.

На основі налізу чинного законодавства встановлено, що за критерієм видового об'єкта усі банківські правопорушення можна поділити на такі групи: 1) правопорушення у сфері ведення банківської звітності та інформування НБУ; 2) порушення порядку здійснення банківських операцій; 3) порушення ліцензійних умов; 4) невиконання вимог НБУ; 5) порушення економічних нормативів.

З'ясовано, що більшість спірних питань з приводу визначення правової природи фінансово-правової відповідальності є результатом несистематизованості фінансового законодавства, а також відсутності єдиного нормативного підходу до врегулювання цього важливого питання.

Зроблено висновки, що потребує суттєвого доопрацювання перелік заходів впливу, які застосовує НБУ за порушення банківського законодавства. По-перше, його треба викласти в певній послідовності від м'яких до жорстких, в залежності від тяжкості порушення, як це зроблено у статтях КпАП. По-друге, необхідно вказати, які з цих заходів відносяться до заходів попередження, припинення та заходів відповідальності. По-третє, повинно бути чітко зазначено, до якого саме виду відповідальності належать ці заходи.

Потребує також законодавчого оформлення поняття вини банківської установи, наявність якої є обов'язковою умовою можливості притягнення до фінансово-правової відповідальності.

Погоджуючись з думкою багатьох науковців, слід визнати, що прийняття Закону України «Про фінансово-правову відповідальність за

порушення банківського законодавства в Україні» вирішило б багато проблем, першою з яких є законодавче оформлення фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства та систематизація її заходів.

У другому розділі **«Напрямки вдосконалення інституту відповідальності за порушення банківського законодавства»** особливу увагу приділено досвіду зарубіжних країн, особливо РФ та Швейцарії, а також, на основі проведеного аналізу наведені пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства.

Слід зазначити, що кожній країні властиві свої особливості побудови банківської системи, відповідно кожна країна має особливості і в побудові системи банківського регулювання та нагляду, а отже і інституту відповідальності за порушення банківського законодавства.

Організація системи банківського нагляду залежить від рівня незалежності центрального банку, його власності та національних традицій, що склалися при формуванні банківської системи.

Сьогодні особливого значення для розвитку банківського права зарубіжних країн набуває міжнародне та європейське співробітництво в галузі правового регулювання банківської діяльності. Взятий Україною єдино можливий курс на економічне, соціальне та ментальне зближення з країнами ЄС, зобов'язує приділяти особливу увагу досвіду держав зі стабільною банківською системою, та співробітництву з ними.

Визначено, що в українському банківському законодавстві не виписана на належному рівні відповідальність посадових осіб.

Іншою проблемою, яка стоїть перед банківським законодавством України, є невідповідність деяких документів, прийнятих центробанком, вимогам, які висуваються до нормативних актів (йдеться про листи та телеграми НБУ).

Визначено, що актуальність визначення та подальшого аналізу сумнівних операцій збільшується з розвитком банківської системи та сучасних технологій, тому має бути розширене поняття сумнівних операцій.

І досі залишається не врегульованою до кінця система відповідальності службовців банку, які при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці, і зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Слід зазначити, що у національному законодавстві не достатньо жорстко виокремлена відповідальність керівників банку, тому слід ввести норму, яка б передбачала персональну відповідальність керівників банківських установ у вигляді професійної дискваліфікації за грубі порушення кредитної організацією законодавства, що спричинили відкликання ліцензії та інші грубі порушення у сфері банківської діяльності.

У **«Висновках»** узагальнено результати дослідження.

У результаті дослідження, виконаного на основі аналізу національного законодавства, правозастосовної практики, осмислення наукових праць з різних галузей правової науки, автором зроблено висновки, сформульовані рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання і практики застосування інституту фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства. Основні з них такі:

1. Наявність ефективного механізму юридичної відповідальності є показником царини реальної демократії у суспільстві.

2. Юридичній відповідальності за порушення банківського законодавства притаманні наступні особливості: настає за порушення банківського законодавства; суб'єктами відповідальності є банки та інші особи, які є об'єктом перевірки НБУ, до яких можуть бути застосовані фінансово-правові санкції; фінансово-правові санкції за банківські правопорушення мають як майновий, так і організаційний характер; її заходи можуть застосовувати спеціально уповноважені органи держави, провідну

роль серед яких відіграє Національний банк України; реалізується у позасудовому порядку; головною метою відповідальності є забезпечення стабільності банківської системи.

3. Юридичною відповідальністю за порушення банківського законодавства є обов'язок суб'єкту публічних банківських відносин, який вчинив банківське правопорушення, зазнати несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які реалізуються через застосування спеціально уповноваженими органами держави фінансово-правових санкцій у процесуальній формі, яка встановлена банківським законодавством України.

4. Підставою юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства є банківське правопорушення, яке є суспільно шкідливим, протиправним, винним діянням (дією або бездіяльністю) деліктоздатного суб'єкта публічних банківських відносин, за вчинення якого банківським законодавством передбачено застосування заходів фінансово-правової відповідальності.

5. Склад банківського правопорушення є критерієм достовірної кваліфікації вчиненого діяння, а відповідно, й обґрунтованого застосування фінансово-правової санкції. Наявність у протиправному діянні сукупності об'єктивних (об'єкт, об'єктивна сторона) і суб'єктивних (суб'єкт, суб'єктивна сторона) ознак є єдиною юридичною підставою для притягнення суб'єкта до фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства.

6. Визначаючи сутність вини юридичної особи, слід брати до уваги волю не всього її колективу, а лише осіб уповноважених вирішувати найбільш важливі питання у діяльності даної юридичної особи або конкретних осіб-виконавців.

7. Вина банку, визначається волею керівництва, або інших осіб, які представляють його інтереси, на вчинення дій від імені банку, які відповідно

до банківського законодавства є протиправними, з метою досягнення суспільно шкідливих результатів в його інтересах.

8. Прийняття Закону України «Про фінансово-правову відповідальність за порушення банківського законодавства в Україні» вирішило б багато проблем, першою з яких є законодавче оформлення фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства та систематизація її заходів.

9. Прийняття Закону України «Про фінансово-правову відповідальність за порушення банківського законодавства», який має включати в себе виключний перелік підстав фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства, відповідних їм фінансово-правових санкцій та порядок їх застосування, з відповідним внесенням змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та нормативно-правових актів НБУ, є необхідним кроком на шляху до остаточного законодавчого оформлення інституту фінансово-правової відповідальності за порушення банківського законодавства та полегшення як роботи правозастосовних органів щодо застосування фінансово-правових санкцій, так і банківських установ щодо розуміння сутності тих заходів, які застосовуються до них за порушення банківського законодавства.

10. Актуальність визначення та подальшого аналізу сумнівних операцій збільшується з розвитком банківської системи та сучасних технологій, тому поняття сумнівних операцій має бути розширене.

11. Слід зазначити, що у національному законодавстві не достатньо жорстко виокремлена відповідальність керівників банку, тому слід ввести норму, яка б передбачала персональну відповідальність керівників банківських установ у вигляді професійної дискваліфікації за грубі порушення кредитної організацією законодавства, що спричинили відкликання ліцензії та інші грубі порушення у сфері банківської діяльності.

12. Тому необхідно ввести зміни до законодавства, згідно з якими при отриманні ліцензії банком, особи, які призначаються на керівні посади в

банківських установах, повинні проходити перевірки на відповідність вимогам ділової репутації. До числа таких осіб мають належати керівники, головні бухгалтери, керівники та головні бухгалтери філій, члени правління, а також члени ради директорів (наглядової ради). Вимоги до ділової репутації повинні передбачати, що керівники банківської установи, у якої була відкликана ліцензія, не повинні допускатися до професійної банківської діяльності на керівні пости в банках у зв'язку з цим доцільно доповнити ст 19-1 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р № 2121-III «Підстави для відмови у видачі банківської ліцензії» пунктом 8 «пропозиції на посади керівника банку, головного бухгалтера банку і його заступників, членів ради директорів (наглядової ради) осіб, які займали в минулому посади керівників кредитних організацій, у яких була відкликана ліцензія».

АНОТАЦІЯ.

Буката М.В. Правові засади відповідальності за порушення банківського законодавства. – Рукопис.

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра зі спеціальності 8.03040101 – «Правознавство», ДВНЗ Українська академія банківської справи Національного банку України», Юридичний факультет. – Суми, 2014.

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження юридичної відповідальності за порушення банківського законодавства. Зокрема, уточнено визначення поняття та особливостей відповідальності за порушення банківського законодавства. Дано визначення банківського правопорушення, його склад. Розглянуті особливості юридичної відповідальності за окремі види порушень банківського законодавства.

Особливу увагу приділено дослідженню правових приписів щодо відповідальності у банківській сфері у зарубіжних країнах. У роботі сформульовані і обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення банківського законодавства у сфері застосування юридичної відповідальності та визначені напрями подальшого його розвитку.

Ключові слова: юридична відповідальність, фінансово-правова відповідальність, порушення банківського законодавства, банківське правопорушення, склад банківського правопорушення.

АННОТАЦИЯ.

Буката М.В. Правовые основы ответственности за нарушение банковского законодательства. - Рукопись.

Научная работа на соискание квалификации магистра по специальности 8.03040101 - «Правоведение», ГВУЗ Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», юридический факультет. - Сумы, 2014.

В магистерской работе осуществлено комплексное исследование юридической ответственности за нарушение банковского законодательства.

В частности, уточнено определение понятия и особенностей ответственности за нарушение банковского законодательства. Определены основания для наступления юридической ответственности за нарушения банковского законодательства. Дано определение банковского правонарушения, его состава. Рассмотрены особенности состава банковского правонарушения, его субъект, объект, субъективная и объективная стороны. Рассмотрены особенности юридической ответственности за отдельные виды нарушений банковского законодательства.

Особое внимание уделено исследованию правовых предписаний об юридической ответственности в банковской сфере в зарубежных странах. В работе сформулированы и обоснованы предложения по совершенствованию банковского законодательства в сфере применения юридической ответственности и определены направления дальнейшего его развития.

Ключевые слова: юридическая ответственность, финансово-правовая - ответственность, нарушение банковского законодательства, банковское правонарушение, состав банковского правонарушения.

ABSTRACTS.

Bukata M.V. Legal principles of responsibility for violation of banking legislation. – Manuscript.

Scientific work for obtaining Master's degree in specialization of “Jurisprudence” 8.03040101, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Department of law. - Sumy, 2014.

There is a complex research of legal liability for violation of banking laws. Especially, it's specified the definition and characteristics of liability for violation of banking laws. There is the definition of banking offense and its structure. The features of legal liability for certain types of violations of banking law are also given in work.

The special attention is given to the research of legal requirements concerning responsibility in banking in foreign countries. In the work are formulated and proved proposals to improve banking legislation in the sphere of application of legal liability and the directions of its further development.

Key words: legal responsibility, financial and legal-liability, breach of banking legislation, banking offense, structure of the banking offense.